UDK 943.6 Beč "1683" (093)
929 Rogačić, B.
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 15. rujna 2003.

Prikaz opsade Beča 1683. g. u Eutimiji Benedikta Rogačića

Šime Demo
Rijeka, Republika Hrvatska

Dubrovački pjesnik Benedikt Rogačić (Benedictus Rogaccius, 1646.-1718.) pisao je većinom teološka i moralistička djela na latinskom i talijanskom jeziku. Jedno je od njegovih djela didaktički spjev *Euthymia* u kojemu je tema prikaz različitih načina na koje se može postići duševni mir. Kako bi što življe oslikao svoje izlaganje o odvažnosti duha, autor u peto pjevanje toga epa umeće digresiju u kojoj prikazuje pobjedu kršćana nad Turcima kod Beča 1683. godine. U članku se razmatra i analizira povijesna motivacija digresije, njezina funkcija i uklopljenost u cjelinu spjeva, te njezina unutrašnja struktura kao književnog teksta. Cijela je digresija dana u prijevodu, usporedno s latinskim tekstom, i popraćena bilješkama.

1.

Benedikt Rogačić (*Benedictus Rogaccius*, 1646.-1719.), hrvatski je latinist koji je, iako rođen u Dubrovniku, gotovo, cijeli, životni vijek, od dječaštva do smrti, proveo u Italiji, ponajviše u Rimu, obavljajući različite službe u svojem isusovačkom redu. Već se kao gimnazijalac u Anconi ističe ne samo iznimnom intelektualnom nadarenošću, nego i zadivljujućom pobožnošću i snažnom vjerom. Nakon stupanja u Družbu Isusovu, studira retoriku u Anconi i pokazuje velik interes za djela najboljih klasičnih autora. Nakon liječenja narušenoga zdravlja u Padovi, odlazi u Rim gdje studira filozofiju. Zatim predaje gramatiku i retoriku u Montepulcianu, Spoletu i Rimu, pokazavši se vrsnim i uzornim nastavnikom. Premda mu je želja bila, svršivši treću godinu probacije u Sezzeu, vratito se u Dubrovnik pomoći rodnome gradu nakon velikoga potresa (1667.), general reda Paolo Oliva postavlja ga na dužnost tajnika u Generalnoj kuriji, te Rogačić sastavlja brojne govore za generala, iako je i on bio talentiran pisac. Vječne zavjete polaže 1679. te preuzima službu profesora retorike u kući sv. Andrije na Kvirinalu. Na toj je dužnosti ostao 14 godina, hvaljen zbog uspjeha u obrazovanju generacija novaka i primjeni prikladnih metoda u poučavanju. To je i vrijeme nastanka didaktičkoga spjeva *Euthymia sive De tranquillitate animi* (*Eutimija ili O duševnom miru*). Ostatak života provodi u istom novicijatu na mjestu pomoćnika magistra novaka, poučavajući, propovijedajući, vodeći duhovne vježbe, sastavljajući govore i pisma te pišući teološka, asketička i poučna pjesnička i prozna djela. Izrazito skroman, krepostan, poslušan autoritetima, velikodušan, obuzet beskrajnom ljubavlju prema Bogu, o. Rogačić umire na glasu svetosti u Rimu, 8. veljače 1719.[1]

[1] Najiscrpniji prikaz Rogačićeva života i djela dan je u studiji Giuseppea ROSANA, *Vita del P. Benedetto Rogacci della Compagnia di Gesù*, Padova, Libreria Gregoriana Editrice, 1931. Kraći životopisi dani su u: Francesco Maria

Unatoč krhku zdravlju i brojnim obvezama, Rogačić je pisao obilno i nadahnuto, na latinskom i talijanskom. Među njegova najvažnija djela idu:

Proseucticon de terraemotu quo Epidaurus in Dalmatia anno MDCLXVII. prostrata est (Razlaganje o potresu u kojem je uništen 1667. godine Dubrovnik u Dalmaciji), Romae, 1690.

Euthymia sive De tranquillitate animi carmen didascalicum (Eutimija ili poučna pjesma o duševnom miru), Romae, 1690.

Vita venerabilis viri et eximii theologi Francisci Suarii e Soc. Iesu (Život časnoga muža i izvrsnoga teologa Francisca Suareza, DI, [Rogačićev latinski prijevod životopisa koji je na talijanskom sastavio Giuseppe Masseil]), Tyrnaviae, 1693.

Orationes (Govori), Romae, 1694.

Hymni sancti Blasii Martyri (Himni svetomu Blažu mučeniku), Ragusii.

La Vita del canonico Berti scritta dall' Autore per ordine di Clemente XI. (Životopis kanonika Bertija što ga je autor sastavio na nalog pape Klementa XI.)

Introduzione all' Uno necessario, cioè alla beata e celeste unità del vivere puramente per Dio (Uvod u 'Jedno potrebno', odnosno u blaženo i nebesko jedinstvo življenja isključivo za Boga), Roma, 1697.

L' Uno necessario (Jedno potrebno), u tri dijela, Roma 1704., 1706., 1707. Kasnije je Rogačić preveo to djelo na latinski: Unum necessarium, Pragae, 1721.

Appendice all' Uno necessario (Dodatak 'Jednom potrebnom'), Roma, 1708.

Il cristiano raggiustato ne'concetti e costumi (Kršćanin obnovljen u načelima i vladanju), Roma, 1711.

La Grammatica Italiana (Talijanska gramatika) ili Pratica e compendiosa istruzione a'principianti circa l'uso emendato ed elegante della lingua italiana (Praktična i opširna uputa za početnike o ispravnoj i lijepoj upotrebi talijanskog jezika), Roma, 1721.

L'ottimo stato (Najbolje stanje), Venezia, 1725.

Osim navedenih djela, u rukopisu su mu ostala brojna pisma, govori, prigodne latinske i talijanske pjesme, razni duhovni spisi te nedovršen latinski spjev u čast kraljice Kristine Švedske.

2.

Euthymia sive de tranquillitate animi najveće je Rogačićevo pjesničko djelo. To je heksametarski latinski didaktični spjev u šest pjevanja, s više od devet tisuća stihova.[2] Dvojezičan naslov (grčki i latinski, inače osobitost kasne renesanse i baroka, a nastavlja se i u prosvjetiteljstvu)

APPENDINI, *Notizie istorico-critiche sulle antichità storia e letteratura de' Ragusei*, Ragusa, Delle stampe di Antonio Martecchini, 1803.; Duro BAŠIĆ, *Elogia Iesuitarum Ragusinorum*, Zagreb, (otisnuto iz *Croatia sacra*), 1933., str. 172-179.; Sebastijan SLADE, *Fasti litterario-Ragusini - Dubrovačka književna kronika*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 2001., str. 9-10, prijevod: str. 94-95.; Serafin Marija CRIJEVIĆ, *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur, Tomus I*, Zagreb, 1977., str. 163-165; Šime LjUBIĆ, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna, Rod. Lechner librajo dell' I. R. Università, 1856, str. 268-269. Noviji autori (V. Bazala, V. Halambek, P. Knezović, M. Korade), osim što sažeto daju biobibliografske podatke, nastoje i valorizirati različite aspekte Rogačićeva djela.

[2] J. IJsewijn daje netočan podatak da je *Eutimija* duga "tek" nekoliko stotina stihova, pozivajući se pri tome na citirani Knezovićev članak. Usp. IJSEWIJN, J., *Companion to Neo-Latin Studies*, II., Leuven, LUP, 1998., 38-39. Knezović, međutim, nigdje ne navodi taj podatak. Pretpostavljam da to izlazi iz krivog prijevoda sljedećeg odlomka: "Ep ima šest pjevanja, a svako od njih pruža zaokruženu cjelinu nekog problema. Pjevanje se sastoji od niza manjih cjelina, poput nekih sobica označenih rednim brojem koje su međusobno glede dužine veoma različite (...) Prvo ih pjevanje ima 46, drugo 51, treće 43, četvrto 79, peto 65 i šesto 52." (Pavao KNEZOVIĆ, "Poezija Benedikta Rogačića" u: *Dani Hvarskog*

upućuje na djela koja su mu služila kao uzor pri odabiru teme: knjiga drevnoga grčkog filozofa Demokrita[3], kao i rimskoga Seneke Mlađega[4], na koje upućuje čitatelja na početku predgovora: *"Neque longa illius in delectu ambigentem consultatio detinuit. Statim quippe Democriti* Euthymia *sive, ut Seneca interpretatur,* Tranquillitas animi *(...) ante oculos fulsit eximiaeque suae pulchritudinis imperiosissima vi stylum ad se totum atque mentem convertit"*.[5] Prije nego će prijeći na svoju temu i najavu sadržaja epa, autor na početku predgovora programatski reagira na *sterilium amoenitatum aucupium* svojih suvremenika, tj. "svojevrsni larpurlartizam u njihovoj poeziji".[6] Ističe važnost odabira ozbiljnih, duši korisnih sadržaja, koji upravo posredovanjem pjesništva najlakše nalaze put do ljudskoga srca, nasuprot tada uvriježenom kompenziranju prikladnoga sadržaja raznim dosjetkama, privlačnim temama i ostalim mamilima što pružaju puku ugodu, koja je, prema njihovu mišljenju, dovoljan jamac za kvalitetu pjesme. Jedinstvo ugode i koristi (uništeno istočnim grijehom) najbolje se može obnoviti upravo spojem filozofskog (a to će reći etičkog) sadržaja s pjesničkom formom ugodnom osjetilima. Autor zatim razlučuje dvije skupine pojava što utječu na čovjekov duševni mir: stanje određeno vanjskim uzrocima i osobine određene ljudskim karakterom, pa prema njima određuje glavna načela na kojima počiva duševni mir. Prvo načelo nalaže da ne dopustimo da nam dobro i zlo vođeno slučajem pomućuju duševnu stabilnost, a to ćemo postići tako da se prema njima odnosimo ravnodušno. Drugo pak načelo zahtijeva da dobre unutrašnje osobine nastojimo stjecati, a loše odbijati.

U prva će se četiri pjevanja, nastavlja autor, razmotriti načini kako razborito nadvladavati slučaj, a u preostala će se dva pjevanja dati naputci za izbjegavanje nepromišljenosti. Nakon kratke skice sadržaja pojedinih pjevanja Rogačić zaključuje predgovor uobičajenim napomenama o nastanku djela, mukama pisanja, uzorima i citiranim autorima, te isprikama glede očekivanih nedostataka u djelu, a na kraju zaziva Boga da djelo donese obilan plod u duši čitatelja.

Pojedina pjevanja spjeva čine zaokružene tematske cjeline, a svako je podijeljeno u odlomke označene rednim brojevima. Ti odlomci, osim izlaganja temeljnoga didaktičkog sadržaja, sadrže mnoštvo digresija, prispodoba i slika iz prirode, mitologije, te klasične i novije povijesti, zbog čega pjesnikovu misao nije lako slijediti.[7]

Prvo pjevanje bavi se zamkama fortune, odnosno prividnim dobrima, među kojima autor ističe zemaljske časti (*ventosi honores*) i naslade (*deliciae turpes*) koje su izvor mnogih nevolja, a ne mogu ljudima donijeti duševni mir. Drugo pjevanje govori o nevoljama koje čovjeka prate kroz život, bile one unutrašnje (nemiri koje pokreće npr. neumjeren strah) ili vanjske (razne nemile životne zgode - primjer kako vrlina može svladati sve nevolje daje nam se u Aleksandru Veli-

Kazališta, Split, Književni krug, 1994., str. 145.) Zanimljivo je da i Rosan griješi, tvrdeći da ima oko 2400 stihova. Usp. ROSAN, G., *n. dj.,* str. 44.

[3] Demokrit (Dēmókritos, oko 460.-370.), grčki filozof i svestran znanstvenik, glavni predstavnik antičkog atomizma. Cilj je života, prema njegovu poimanju postizanje sreće i duševnoga mira. Utjecao je na Epikura i Lukrecija Kara, a preko njih na cijelu zapadnu misao.

[4] Seneka Mlađi (L. Annaeus Seneca Minor, 4. pr. Kr. - 65.), rimski filozof, državnik i pjesnik širokih interesa. Prigrlio je stoičku filozofiju koju je iznosio u brojnim pismima i moralističkim spisima.

[5] ROGAČIĆ, B.: *Praefatio ad lectorem* u *Euthymia sive de tranquillitate animi carmen didascalicum*; Romae, Typis et expensis Io. Iacobi Komarek, 1690., nepag.

[6] KNEZOVIĆ, P. , *o, c.,* str. 143. Taj članak bavi se Rogačićevim pjesničkim stilom, pokazujući njegovu uklopljenost u tipično barokno pjesništvo figuralnoga stila.

[7] Usp. Mijo KORADE, "Duševni mir i prava sreća - etičke teme u poučnom spjevu Benedikta Rogačića" u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 41-42 (Zagreb, 1995.), str. 113. U tom članku daje se (str. 113.-120.) i nešto opširniji pregled sadržaja epa, s težištem na analizu Rogačićevih shvaćanja etičkih pitanja kojima se u spjevu bavi.

kom), i donosi savjet o njihovu predviđanju i pripravi za najteže udarce. Treće pjevanje ističe važnost i korisnost sokratovskog racionalnoga gledanja na životni usud, te daje praktične pouke za nadvladavanje boli i napredovanje u kreposti. U idućem pjevanju racionalnim se i filozofskim argumentima nudi utjeha siromašnima, ožalošćenima, neutješnima, osakaćenima, bolesnima, umirućima, prognanima, zatvorenicima i ostalima kojima bi ona mogla biti potrebna. Peto se pjevanje okomljuje na ludosti ljudskoga uma, od kojih su tri najopasnije: srdžba, slijepa i nezdrava ljubav, te želja za vlašću. Odlučnost duha i srca, nužna za svladavanje tih ljudskih strasti, ilustrirana je na kraju pjevanja u digresiji, koja je tema ovoga rada i koja se donosi u prijevodu. U završnom pjevanju pjesnik daje savjete za uređenje vlastitoga života kako bi se brzo i sretno stiglo do Eutimije, te zaključuje djelo, kao kršćanski pjesnik, pohvalom Božjeg veličanstva i ljepote s kojom se ništa ne može mjeriti, a sjedinjenje s njima vrhunac je ljudske sreće i konačno postignuće željenoga duševnoga mira.[8]

Potvrđeno je da je *Eutimija* odmah nakon objavljivanja postigla velik uspjeh.[9] U prošlosti je Rogačić, ondje gdje se spominje, poštovan i hvaljen.[10] Noviji istraživači, međutim, nisu jednodušni u valorizaciji književnoumjetničke vrijednosti toga epa. Iako se nikako ne može reći da smo makar blizu konačnoj i kompletnoj istraženosti djela, vrijedi navesti nekoliko procjena iz pera novijih autora koji su se Rogačićem pozabavili, bilo sumarno bilo parcijalno. Korade u *Leksikonu hrvatskih pisaca*, općem referentnom priručniku, *Eutimiji* daje vrlo visoko mjesto, karakterizirajući je kao "jedno od rijetkih i najbolje barokno pjesničko djelo hrvatskih latinista".[11] (Spomenimo da je njegovo prozno teološko-duhovno spisateljstvo na talijanskom i latinskom i od suvremenika i od kasnijih autora smatrano i vrednijim i korisnijim od pjesničkoga dijela opusa.) Uklopljenost Rogačića u suvremenu baroknu književnost argumentira se u citiranom Knezovićevu članku.[12] Taj članak naglašava: "Benedikt Rogačić je pjesnik svoga doba, a zbog nepoznavanja čitavog njegova pjesničkog opusa nije moguće izricati o njemu kao pjesniku neki sud".[13] Da je ipak moguće tvrdi Prosperov Novak;[14] prema njegovoj je prosudbi Rogačićeva poezija (kao uostalom i njegova poraba latinskoga jezika)[15] anakrona, nepraktična i uopće

[8] Razmjerno opširan pregled sadržaja spjeva daje G. ROSAN, *o, c.,* str. 46-66.

[9] "Il doctissimo P. Francesco M. Appendini (...) dice, che l'Euthymia fu accolta con grande approvazione dagli eruditi del suo tempo", *Ibidem,* str. 46.

[10] "addimostrò di aver fra i suoi contemporanei pochi pari nell' eloquenza e nella poesia italiana", LJUBIĆ, Š., *n. dj.,* str. 268-269; "(...) dotato di fine criterio seppe schivare molti dei difetti del suo secolo, s' attenne sempre agli scrittori migliori", *Ibidem* str. 44.

[11] Zagreb, Školska knjiga, 2001., str. 621.

[12] Neke prigovore Rogačiću autor pobija upravo podsjećanjem na vremensku i stilsku određenost Rogačićeva pjesništva. KNEZOVIĆ, P., *o. c.* str. 149

[13] Na istoj stranici misao je proširena: "Kako je bogata hrvatska barokna književnost na latinskom, na to pitanje s današnjim uvidom u poznavanje stvaralaca i njihovih djela, nije moguće dati nijedan pouzdan odgovor", a članak zaključen pozitivnom valorizacijom: "Rogačićeva *Proseucticon* i *Euthymia* vrsna su djela iz hrvatskog baroka". *Idem,* str. 149.

[14] Slobodan PROSPEROV NOVAK, *Povijest hrvatske književnosti od Gundulićeva* Poroda od tmine *do Kačićeva* Razgovora ugodnog naroda slovinskoga *iz 1756., knjiga III,* Zagreb, Izdanja Antibarbarus, 1999., str. 547-549.

[15] "Kao jezik poezije u društvu nacionalnih književnosti izgubio je važnost", "*usred* (!) 17. stoljeća bio je Rogačićev latinizam anakronizam" (naglasio Š. D.), "osamljeni zagovornik latinističke poezije". *Ibidem,* str. 548. Te tvrdnje skloni smo, s obzirom na navedeno u bilješki 9, nazvati vrlo smjelima, bez obzira na njihovu uklopljenost u opću intonaciju Novakove knjige. Hrvatskoj književnosti toga doba latinski jezik (štoviše, kao jezik duhovne poezije kakvu je pisao i Rogačić) nipošto nije stran. Pregled spisateljstva mnoštva Rogačićevih suvremenika koji su pisali duhovnu poeziju na latinskom i koji pokazuju da nipošto nije bio "osamljen" daje KNEZOVIĆ u članku "Religiozne teme u hrvatskom latinitetu Babićeva doba" u: *Zbornik o Tomi Babiću - Zbornik radova sa znanstvenoga skupa "Fra Toma Babić i njegovo vrijeme*", Šibenik - Zagreb, 2002., str. 211-250.

nekorisna, udaljena od glavnih tijekova književnog i filozofskog života. Priznaje Rogačiću da je "učen i prepun znanja", ali što mu to vrijedi kad je bio "humanist kada je humanizam već davno nestao i (...) katolički obnovitelj kad je katolicozam već bio obnovljen". Rogačić je "sve svoje talente i žar svoga asketizma žrtvovao (...) idealu koji mu nije uzvratio istom mjerom, ali mu je pomogao da potone u zaborav zajedno s tisućama stranica što ih je objavio i što ih je često ispisivao".

Novakovo lapidarno očitovanje o tome da Rogačićeva poezija "nema nikakve veze sa zbiljom" u najmanju je ruku nedorečeno i neargumentirano, a svojom oštrinom kao da poziva na polemiku. Znači li to da stihovano moraliziranje nije bilo dovoljno "zbiljsko" Rogačićevim isusovačkim gojencima (kojima je djelo prvenstveno bilo namijenjeno) čak i na kraju 17. stoljeća? Istina je da je Rogačić, "il Padre tutto inamorato di Dio" ,[16] znao odlutati sa zemlje u nebeske sfere stapanja s Vječnim (koje, recimo i to, njemu i ostalim pobožnim isusovcima nipošto nisu bile manje "zbiljske" negoli *res humanae*), no njegova učenost, didaktička intencija pisanja, te mnoštvo zaista uspjelih pjesničkih slika moraju nam biti dovoljan razlog da ga ne optužimo tako teškim riječima.

Upravo u Rogačićevo doba pojavljuju se prva didaktička djela kakva će postati konstantna karakteristika prosvjetiteljstva. U tom smislu možemo reći da ta djela, a među njima i *Eutimija*, anticipiraju mnoge poznatije i tipičnije spise iz književnosti 18. stoljeća. Stoga je u Rogačiću moguće vidjeti ne samo relikt preživjele katoličke obnove, nego i nedovoljno istraženog latinista koji je možda bio nepravedno zapostavljen, a prevođenje njegovih djela na jezik pjesnikovih otaca ne bi bio uzaludan posao.

3.

Ovaj je didaktički ep mogao biti napisan kao suhoparni moralizatorski traktat, odnosno kao skup etičkih raščlambi i savjeta za ispravan život koji vodi k postignuću duševnoga mira. Rogačić je, dok se u njemu rađala ideja i koncept stvaranja *Eutimije*, vjerojatno bio toga svjestan. Ipak, nije izabrao taj (možemo reći - lakši) put, nego je, ne štedeći ni truda ni vremena,[17] svoj ep učinio vrijednim umjetničkim djelom, obogativši izlaganje brojnim dodacima različita sadržaja, namjene i forme. Time ga je i bitno produžio. Zasigurno bi učen i talentiran pisac poput Rogačića i bez tih umetaka uspio napisati *Eutimiju* u opsegu i obliku primjerenu većem didaktičkom epu. Međutim, znao je da tako prezentiranom građom ne bi postigao željenu svrhu, naime da njegova knjiga čitatelju bude korisna *non iure solummodo, sed usu etiam fructuque*. Strogo katekizmična *Eutimija* ne bi polučila toliki uspjeh i ne bi bila toliko čitana i hvaljena od pjesnikovih suvremenika.[18] S druge strane, pjesničko "oživljavanje" ozbiljnih filozofskih sadržaja, odnosno približavanje publici katkad zamornih etičkih tema sredstvima koja nudi pjesništvo, prema Rogačićevu je sudu najveća vrijednost poezije i temeljni zahtjev koji se stavlja pred valjana didaktičara. Neizbježivo je, prema tome, da je, slijedeći svoje poimanje dobroga pjesništva, svojemu epu odredio zadaću da, *philosophiae salubritatem (poesis) iucunditate respergens*, zabavnim i ugodnim izlaganjem pomogne čitatelju usvojiti sve one sadržaje koje mu kao autor ima namjeru prenijeti. Ta načela poznata su nam još iz antike, a najpoznatiji je

[16] ROSAN, G., *n. dj.*, str. 74.

[17] ROGAČIĆ, B., *n. dj., Praefatio ad lectorem*, nepag.: "*...nihil me studio, nihil diligentiae pepercisse atque tempori, ut praeter rerum, quae tractarentur, delectum tractandi quoque modus et ratio, quoad per meas vires docendique occupationes licebat, erudito lectori non insuavis accideret ...*"

[18] KORADE, M., *n. dj.*, str. 109. Autor navodi i podatak da se *Eutimija* pojavila u drugom izdanju već 1695. u Münchenu.

primjer njihove primjene Lukrecijev spjev *De rerum natura (O prirodi)* s pjesnički izloženom Epikurovom filozofijom.

Posljednja, šezdesetpeta "stanza" petoga pjevanja, duljine 162 stiha, nadovezuje se na izlaganje o potrebi očvršćivanja snage duha za borbu protiv zla, a u cijelosti je posvećena opisu situacije prije, za vrijeme i nakon opsade Beča 1683. godine, kada su združene vojske nekoliko kršćanskih vladara potukle Osmanlije i krenule na osvajački pohod potiskujući neprijatelja prema jugoistoku.

Premda se iz Rogačićeva prikaza to, naravno, ne vidi, odnosi među kršćanskim silama u godinama pred bitku bili su svakakvi, samo ne idilični. Svaki je vladar gledao kako da ugrabi susjedu teritorij ili barem neku povlasticu u obliku poreza i slično, te kako da učvrsti i proširi svoj položaj, sklapajući saveze i brakove, darujući i uzimajući. Rekli bismo, bilo je to uobičajeno stanje za veći dio europske povijesti. Ako bi se prema Rogačiću i moglo zaključiti da je kršćanska alijansa djelovala od početka do kraja jednodušno i bez unutarnjih trzavica, to ćemo pripisati pjesničkoj slobodi i oduševljenju združenim uspjehom kršćanske fronte nad poganskom opasnošću, kao i namjenom same pjesme. Rogačiću nije cilj udžbenički raslojiti uzročno-posljedični tijek događaja i pohvatati sve stvarne detalje koji bi eventualno mogli umanjiti veličanstvenost pobjede, nego dati slikovit primjer ratne hrabrosti i srčanosti koja bi se trebala dokazati na mnogo važnijem bojnom polju, na bojnom polju duše. Rogačić je i sam svjestan mogućih prigovora nedostatku pedantnosti u citiranju ili opisivanju povijesnih događaja, pa se u predgovoru ispričava: *"Si in iis, quae affero, exemplis, praesertim ubi personis sermo tribuitur aut res per adiuncta illustratur, ab religiosa et severa narrationis historicae fide nonnunquam deflexi, dabis hanc, opinor, non gravate scriptori carminum veniam..."* Naravno da Rogačić, što se gole faktografije tiče, nije mogao puno odstupiti od historijske točnosti, jer jr to bila bitka koja se odvila jedva sedam godina prije objave epa, pa i nije mogla poprimiti takva mitska obilježja koja bi u kolektivnoj svijesti zamaglili stvarna događanja. On je, štoviše, i htio dati što zorniji primjer, staviti pred čitatelja nešto čemu je i sam bio suvremenik, dramu koja mu se odvijala pred očima (vidjet ćemo da su osloboditeljske operacije Europljana u vrijeme objave *Eutimije* bile u punom jeku), a sve to opet u službi moralne pouke i kao dodatak izlaganju koje prethodi opisu. Najveći bi mu se prigovor (dakako, uvjetno) mogao uputiti zbog pretjeranog uveličavanja uloge cara Leopolda,[19] koji, kako ćemo vidjeti, nikako nije osoba za koju bi se moglo reći da je u opisanoj bitki "*barbaricos pugnacem (...) ad Istrum / edomuit fastus, orbamque implere minantis / perfida Bistoniae (...) cornua Lunae / fatali retudit dextra et victricibus armis, / maximus Europae vindex*".[20] Razumjet ćemo, ipak, oduševljenje ovom pobjedom tridesetosmogodišnjaka koji je daleko od domovine dobro znao kako bi zamah kršćanskih sila predvođenih Austrijancima (koje je, kao i toliki drugi, gledao kao oslobodi telje) mogao zauvijek odagnati osmanlijsku opasnost koja je visjela nad njegovim Dubrovnikom. Rogačić se ovdje nastavlja na bogatu tradiciju protuturske tematike u našoj književnosti, no odlomak nam može poslužiti i kao primjer za domovinsku pjesmu povijest koje seže preko mnogih naših baroknih i renesansnih pjesnika sve do Vergilija i njegovih *laudes Italiae*.[21]

Iako je i zapad Europe proživljavao tih godina teške trenutke, pritisnut neprekidnim dinastičkim, međudržavnim, međuklasnim i međuvjerskim sukobima, na predziđu kršćanstva situacija je bila osobito mučna. Austrijsko carstvo nikako nije moglo biti zadovoljno stupnjem odanosti

[19] Leopold I. (1640.-1705.), rimsko-njemački car od 1658., od 1657. hrvatsko-ugaski kralj. Ugušio zrinsko-frankopansku urotu, učvrstio vlast nad Ugarskom i Hrvatskom nizom opresijskih zakona. Dva puta neuspješno ratovao protiv Francuske; 1701. zapleo se u rat za španjolsku baštinu.

[20] ROGAČIĆ, B., *n. dj.,* V, 65, 3-7.

[21] P. VERGILIUS Maro, *Georgica*, II, 136-225.

svojih slavenskih i ugarskih pokrajina, a one su na kontinuiranu opresiju odgovarale bunama i paktiranjem sa svima za koje su mislile da bi im mogli koristiti. Tako je Hrvatska nakon propasti zrinsko-frankopanske bune utonula u nekakvo mrtvilo, izgubivši kontrolu nad svojim primorjem i ostavši bez institucije bana devet godina (1671.-1680.). Austrijanci su bez prestanka vrebali priliku da prošire granice Štajerske na jug i učine Hrvatsku nasljednom zemljom svoje krune.

Mađari su, suočeni s potpunim gubitkom državne samosvojnosti, nametanjem novih poreza i krvavim obračunima s protestantima, digli veliki ustanak kojemu je na čelo stao grof Mirko Thököli. Ostvarivši neke uspjehe na bojnom polju, te sklopivši savezništvo sa sultanom i postavši njegov vazal, on je stvarao austrijskom caru Leopoldu velike probleme i naveo ga da i sam pokuša pregovarati s Osmanlijama. Nakon neuspjeha pregovorâ bilo je jasno da se sultan sprema na veliki pohod i da će uskoro udariti u samo srce Carstva.

Glavni propagator stvaranja protuturskoga saveza bio je papa Inocent XI.[22] koji je zvao sve kršćanske vladare da mu se pridruže, a i sam je novčano obilno pomagao ratnim pripremama.[23] Car Leopold njegovim je posredovanjem krajem ožujka 1683. sklopio savez s poljskim kraljem Janom III. Sobjeskim.[24]

U isto je vrijeme sultan Mehmed IV.[25] poveo do tada najveću osmanlijsku vojsku (oko 250000 vojnika i 300 topova) iz Drinopolja prema sjeverozapadu. Zaustavio se u Beogradu, a na čelu vojske, koja je nastavila prema Beču, bio je veliki vezir Kara Mustafa.[26] Austrijskom vojskom, od šezdesetak tisuća ljudi, zapovijedao je carev šurjak Karlo Lotarinški.[27] Car je Leopold već početkom srpnja pobjegao iz Beča u Linz, pa u Passau, ne dočekavši Osmanlije koji su sredinom mjeseca započeli opsadu. Obrana grada bila je pod zapovjedništvom grofa Stahrenberga koji je komunicirao s carskom vojskom i slao joj apele za pomoć, uglavnom preko Hrvata koji su zbog dobrog poznavanja osmanlijskih običaja i hrvatskoga jezika, glavnoga jezika u osmanlijskoj vojsci (koja se sastojala uglavnom od Slavena) mogli nezapaženo prolaziti kroz tabor opsjedača. Kada je nakon četrdesetodnevne opsade grad bio pred padom, opterećen bolešću i iscrpljenošću, a i osmanlijsku su vojsku mučile bune janjičara, pristigli su u posljednji čas Sobjeski sa svojom savezničkom vojskom i Karlo na čelu carske vojske te su 12. rujna u cjelodnevnoj bitki na Kahlenbergu natjerali Osmanlije u takav paničan bijeg da su svoje oružje, novac i mrtvace ostavili na bojnom polju na milost i nemilost pobjednicima. Tako je propala posljednja osmanlijska provala u srednju Europu. Sobjeski je pobjednički kao spasitelj ušao u Beč, a sutradan se vratio i Leopold. Navodno se Sobjeski i Leopold nakon pobjede nisu ni

[22] Inocent XI. (Benedetto Odescalchi, 1611.-1689.), papa 1676.-1689., veliki protivnik francuskoga kralja Luja XIV. i tzv. galikanizma, borac protiv pokvarenosti i nepotizma u Crkvi, beatificiran 1956. Kao znak zahvalnosti za papinu pomoć u borbi protiv Osmanlija, Leopold I. godine 1697. njegovu je nećaku Liviu Odaleschiu darovao Ilok i posjede u Srijemu.

[23] Jedan od zagovornika brzoga ujedinjavanja protiv Osmanlija bio je i Stjepan Gradić koji je 1664. g. napisao djelo *De praesenti statu Ottomanici imperii*. U spisu se argumentira slabost turske države na vojnom, političkom i društvenom području. Spis je priređen za izdavanje, preveden i popraćen člancima o Gradiću, njegovim djelima i vojno-političkom stanju u Europi toga doba s obzirom na osmanlijsku opasnost u: NIKŠIĆ, B., "Spis *De praesenti statu Ottomanici imperii* Stjepana Gradića", u: *Gazophylacium*, III (Zagreb, 1988.), 1-2, str. 24-43.

[24] Jan III. Sobjeski (1629.-1696.), vladar unije Poljske i Litve. Uspješno ratovao protiv Kozaka, Šveda, Tatara i Turaka. Potkraj svojega kraljevanja uzalud nastojao proširiti utjecaj do Crnoga mora.

[25] Mehmed IV. (1641.-1691.), turski sultan 1648.-1687. Osvojio Kretu, svrgnuli su ga janjičari nakon neuspješne vojne u Europi.

[26] Kara Mustafa-paša (1634.-1683.), turski veliki vezir. Neuspješno vodio rat protiv Rusije (1677.-1681.) i opsadu pod Bečom (1683.) nakon koje je pogubljen na sultanov nalog.

[27] Karlo V. (ili IV., 1643.-1690.), vojvoda od Lorrainea; borio se u carskoj vojsci protiv Francuza i Turaka, pobijedio Turke na Mohačkom polju 1687.

pozdravili.[28] U bitki se istaknuo i maršal Vandek, a u njoj je kao general sudjelovao sin Ivana Gundulića Frano, inače carski putopisac, a i Juraj Križanić, koji je u njoj i poginuo.

Četiri dana nakon bitke odlučeno je da će se krenuti u konačno oslobođenje Europe od Osmanlija. Nakon osvojenja Ostrogona i pobjede kod Parkanja kršćani su, zbog nadolazeće zime, prekinuli ratne operacije, Sobjeski se vratio u Poljsku, a sultan se sklanja u Drinopolje.

Austrija, Poljska i Mletačka Republika 1684. godine sklopile su savez protiv Osmanlija (tzv. Sveta liga). Rusija se pridružila 1686. Kršćanska rekonkvista odvijala se idućih godina vrlo uspješno u Dalmaciji, Bosni, Hercegovini, Slavoniji (general Jakov Leslie s banom Nikolom Erdödyem oslobađa dijelove Hrvatske poznate kao turska Slavonija), na Jadranu, pa i u Ugarskoj, iako je Budim osvojen tek u rujnu 1686., i to na jedvite jade. Iste su godine Osmanlije, suočeni s brojnim vojnim neuspjesima, zatražili mir, ali bili su odbijeni. Iduće godine osmanlijska se vojska pobunila i krenula na Carigrad. Sultan je Mehmed svrgnut, a zamijenio ga je brat Sulejman. Europljani su napredovali prema jugu, osvojivši velike dijelove Srbije, Bosne, Dalmacije, Hercegovine i Crne Gore, nadajući se da je konačno došla propast velikoga Osmanskog Carstva.

Habsburgovci su vojne uspjehe iskoristili u političke svrhe, isposlovavši da im se u Hrvatskoj i Ugarskoj prizna pravo nasljedstva u *muškoj* lozi. Osim toga, mnogi oslobođeni krajevi Hrvatske nisu vraćeni matici, kako je obećano, nego su priključeni Vojnoj krajini.

Međutim, Osmansko su Carsvo spasili - kršćani. Tradicionalni prijatelji Osmanlija, Francuzi, objavili su rat Njemačkom Carstvu i Holandiji. Suprotstavila im se alijansa u kojoj su bili car, Njemačko carstvo, Španjolska, Engleska, Holandija, Švedska, Savoja i Rusija. Car je morao dio vojske poslati na zapadno bojište, pa mu za uspješnu borbu protiv Osmanlija nije ostalo dovoljno ljudstva. Austrijska vojska prodrla je 1690. do Skopja, gdje je potučena, pa se morala vratiti preko Save, nakon čega je u bitki kod Slankamena uspjela trajno obraniti sjevernu Hrvatsku. To je, eto, bila *dura veritas* vojnih i političkih odnosa u Europi u vrijeme objavljivanja *Eutimije*.

U idućem desetljeću promjenjiva je vojna sreća pratila obje vojske; Osmanlije su se konsolidirali, i svima je pomalo postalo jasno da se tada neće moći provesti veliko križarsko gonjenje Osmanlija na Istok. Kompromis je postignut u Srijemskim Karlovcima 1699. mirom kojim je Bečki rat[29] okončan, i to oslobođenjem Ugarske i nekih dijelova Hrvatske. Tada je Rogačićevoj domovini vraćeno samo područje između Kupe i Une, a njegov je rodni grad čak morao surađivati s Osmanlijama da bi se zaštitio od mletačkih aspiracija.

Ugarska je, oslobođena u ratu 1683.-1699., ojačala za borbu protiv centralističkih težnji Habsburgovaca, ali istodobno je počela jače vezati Hrvatsku za sebe. Tim su se pokušajima Hrvati privremeno oduprli potražívši oslonac u Beču, no čekao ih je dvjestogodišnji boravak u žrvnju između Beča i Pešte i neprekidna borba za potvrdu svoje političke samosvojnosti, koju su im i Austrijanci i Mađari pokušavali uništiti.

U novom protuturskom ratu (1714.-1718.) Austrija i Mletačka Republika imale su velikih uspjeha na zapadnom Balkanu, ali u trećem je ratu (1737.-1739.) Austrija izgubila sve što je do tada osvojila u Bosni i Srbiji. Granica prema Osmanskom Casrstvu od tada je ostala nepromijenjena sve do 19. st.[30]

---

[28] PROSPEROV NOVAK, S., *n. dj.*, str. 553.

[29] Još se naziva Drugim turskim ratom (1683.-1699.; prvi je bio 1663.-1664.). Kršćanske akcije nakon opsade Beča nazivaju se i Ratom za oslobođenje.

[30] Usp.: SMIČIKLAS, T., *Poviest Hrvata*, Zagreb, Matica hrvatska, 1882., str. 191-233.; MACAN, T., *Povijest hrvatskog naroda*, Zagreb, Školska knjiga, str. 130-133.

Prekid turske opsade Beča bio je važan događaj koji je odjeknuo u književnoj produkciji Hrvata onoga doba. Tako je Rogačićev sugrađanin Petar Bogašinović (1625.-1700.) već 1684. izdao ep u tri pjevanja *Beča grada obkruženje od cara Mehmeta, i Kara-Mustafe velikoga vezjera* u kojemu je opjevana opsada Beča te protjerivanje Osmanlija iz Ugarske i iz jugoistočne Europe. Korčulanin Petar Kanavelić (1637.-1719.) posvetio je dva panegirika Janu Sobjeskom, a odom na talijanskom potiče slikara B. Staya da naslika dotični događaj.[31] Sobjeski je opjevan i u usmenoj epici. Od stranih pisaca spomenimo firentinskog akademika i senatora Vincenza de Filicaia (1642.-1707.) koji je Sobjeskom posvetio ciklus pjesama.

* * *

Pogledajmo sada kako je Rogačić opisao bitku i uopće kakva je struktura "stanze" u kojoj je ona prikazana.

Stanza obuhvaća 162 heksametra. Stihove smo brojali od početka stanze, a ne od početka pjevanja. Možemo izdvojiti sljedeće tematske cjeline:

1) uvod: prijelaz s tumačenja na pripovijedanje i panegirik pobjedi (stihovi 1-9)
2) strahote osmanlijske opasnosti (10-29)
3) nagovještaj pobjede (30-43)
4) bitka (44-69)
5) događaji neposredno nakon bitke (70-103)
6) osvajanja koja su slijedila nakon bitke (104-138)
7) pohvala Leopolda i poziv na daljnje stjecanje slave (138-148)
8) zaključak: obrazloženje vraćanja na izlaganje u sklopu cjelokupnog epa (149-162)

Već se na prvi pogled može uočiti simetričnost i pripovjednost kompozicije: od osam cjelina, prve četiri vode nas uzlaznim klimaksom do kulminacije bitke, najnapetijega dijela nakon kojega ulazimo u drugu polovicu koja sadrži postupno razrješenje napetosti, smirenje i konačno, pogled u budućnost. Cjeline 1 i 8, odnosno 2 i 7 međusobno su suprotstavljene, omeđujući središnji dio, jezgru, u kojoj su opisani događaji pod Bečom (cjeline 1, 2 i 3 priprava su i uvod za nju, a 6, 7 i 8 elaboracija su njezinih efekata *sui generis*). Upravo po tim "kontrastnim parovima" razmotrit ćemo detaljnije sadržaj digresije.

Prijelaz na pripovijedanje o bitki prilično je kratak i nerazrađen, bez nagovještaja u prethodnim stihovima. Pjesnik, počinjući jednostavnim klasičnim *ut nuper*, odmah određuje svoju poredbu koju će razraditi u digresiju. Lakoća kojom je Leopold svladao Osmanlije zadivljujuća je i bilo bi poželjno kad bi se i unutrašnji neprijatelji duše mogli pokoriti istom takvom ekspeditivnošću. Nekoliko banalnih stihova ushićenja pobjedom služi kao (opet kontrastan) prijelaz na konkretni prikaz, koji smo označili brojem 2. S druge strane, izlazak iz digresije blaži je i kontinuiraniji: nakon izricanja časti koju će dobiti oni koji dostojno opjevaju Leopoldove *res gestae*, uobičajenim horacijevskim[32] iskazom skromnosti pjesnik odbija da dalje pjeva o uspjesima velikoga vladara, jer je nesposoban za tako velike pothvate. On će biti zadovoljan ako može koristiti dušama upućujući ih u najbolje načine postizanja duševnoga spokoja.

---

[31] Benko Stay (Stojić, 1650.-1687.), dubrovački slikar, pjesnik i glazbenik. Slika nije sačuvana.

[32] Usp.: *"...dum pudor*
inbellisque lyrae Musa potens vetat
laudes egregii Caesaris et tuas
culpa deterere ingeni." (Q. HORATIUS Flaccus, *Carmina*, I, 6, 9-12)

Osvajač "Tračanin", kako ga Rogačić naziva, krenuo je sa svojom golemom i bezbožnom vojskom s juga i preplavio Ugarsku. I prije njegova dolaska čuo se strašan tutanj daleko na zapadu (u drugoj polovici digresije, u stihu 135, imat ćemo istu sliku, ali na suprotnoj strani - strah se širi Balkanom i prije negoli je careva vojska stigla!). Cijela se Europa našla u krajnjoj pogibli i malo je nedostajalo da se sve grozote od kojih se strahovalo i ostvare. (Koliko su Osmanlije uistinu bili zainteresirani pokoriti cijelu Europu i koliko su u tom trenutku bili sposobni za to, nije na nama da ovdje analizirano - možemo samo podsjetiti da ovo nije historiografski izvještaj, nego pjesništvo kojemu pretjerivanje, radi pojačavanja dojma, nipošto nije bilo strano.) To podsjećanje na crne slutnje koje su se javile prilikom osmanlijskoga napredovanja prema srcu Europe (označili smo taj dio brojem 2) savršen je kontrast jednom drugom pogledu u budućnost, koji je pak intoniran radosno i kao apostrofa, poziv caru neka nakon pobjede pod Bečom nastavi uspješna osvajanja i neka progna neprijatelja duboko u Aziju (broj 7). U prvoj cjelini Zapad je u opasnosti, golema vojska radi mu o glavi; u drugoj je mač okrenut prema Istoku kojemu sada prijeti propast.

Treću cjelinu čini nekoliko stihova koji se udaljavaju od konkretnog prikaza događajâ i slutnji - oni kao neki intermezzo prije prikaza same bitke (ponovno, nakon nagovještaja u stihovima (3-9) anticipiraju njezin ishod narušavajući kronološki slijed i umanjujući dramatičnost naracije, čime Rogačić možda želi poručiti čitatelju da mu je moralna pouka ipak primarna i da ga želi potaknuti da uzljubi vrlinu, naglašavajući svako malo kolike slasti čekaju moralnoga heroja, a da pripovijedanje događaja i dramska situacija služe samo za ilustraciju, a ne za puko uživanje u napetosti priče, odnosno, kako bi se Rogačić izrazio, za sterilium amoenitatum aucupium. Konkretne činjenice kojima se realiziralo ono što je ovdje anticipirano iznesene su u stihovima 70-138, najvećoj cjelini unutar digresije, tj. prikazu neposrednih posljedica pobjede. Prvo je tu gonjenje i pokolj već pobijeđenih neprijatelja (70-81), zatim izlazak stanovništva iz grada i obilazak bojnoga polja, uz prisjećanje na bitku (82-103), pa pregled osvajanja Karla Lotarinškog na čelu carske vojske u Ugarskoj i južnije, te nagovještaj daljnjih osvajanja od kojih Istok već drhti (104-138).

Opis bitke jako je kratak - sadrži jedva 25 stihova koncentriranih oko osobe Sobjeskoga, kojega opis opseže gotovo polovicu tih stihova. U nadahnutoj emfazi Sobjeski sijekući protivnike nadilazi sam sebe, postaje nadčovjek, junak kojemu su snage poslane sa sklonih mu nebesa. Snagom pojedinca, ali ne bez pomoći Transcendentnoga, moguće je razbiti neprijatelja i uništiti mu svaku nadu u oporavak. *Quod erat demonstrandum*, mogli bismo reći, jer upravo je to i poruka cijeloga petog pjevanja *Eutimije*.

* * *

Vidjeli smo da je digresija, kao uostalom i cijeli ep,[33] izgrađena na kontrastima, počevši od onih direktno vezanih za osobe i zbivanja što se opisuju (kršćani - muslimani, Osmansko carstvo - Sveto Rimsko Carstvo, car Leopold - sultan Mehmed, strah od osmanlijske opasnosti - ushićenost pobjedom), do onih apstraktnijih, koje se mogu izvesti iz prvih (mir - rat, oholost bez prave utemeljenosti - istinska vrlina, bezboštvo - vjera), a i njezina je struktura izgrađena od međusobno suprotstavljenih sastavnica koje se nakalemljuju na prikaz bitke, koji je kratak i služi kao jezgra iz koje se na obje strane šire stručci stihova nosilaca pjesnikove moralne poruke.

[33] Usp.: "U osnovi oba poznata Rogačićeva pjesnička djela nalazi se antiteza kao osobiti pokretač i povezivač svekolikog zbivanja i pripovijedanja. Čitavi didaktički ep je izgrađen na suprotstavljenosti dobra i zla iz kojih izvire pravo neizbrojivo mnoštvo drugih kontrasta..." KNEZOVIĆ, P., *n. dj.*, str. 145.

Rogačić se i ovdje pokazuje kao pisac bogate klasične naobrazbe. Ne treba čuditi prisutnost poganskog panteona (Jupiter, Mars, spominjanje bogova u množini, personifikacija pojedinih apstraktnih pojmova u stihovima 48-50) u epu namijenjenom duševnom dobru kršćana. Nema izričitog spominjanja kršćanskoga božanstva (osim možda neutralnih Nebesa na dva mjesta), što pokazuje da je Rogačić slijedio nove pjesničke tendencije definirane u *Pjesničkom umijeću* Rogačićeva suvremenika Nicholasa Boilaeu-Despreauxa. To djelo stoji u temelju poetike francuskoga klasicizma, a zabranjuje miješanje kršćanske i poganske mitologije. Osim toga, Boileau zahtijeva obilato oslanjanje na pjesničku maštu, što je jedna od glavnih karakteristika *Eutimije*.[34] Rogačić se obilno referira na antičku mitologiju (bogovi, mitski heroji, Muze...), književnost (Herodot, Homer) i povijest (Kserksov ulazak u Grčku 480. g. pr. Kr.). Pojavljuju se i antički toponimi (Bistonija, Hesperija, Dacija, Mizija...). Ni u ostatku spjeva Rogačić se, odan svom poimanju pjesništva, ne libi pokazati svu svoju učenost.

Rogačićev je izraz živ i epski žustar, ali slike su mu odsječene, zamućene i nerazrađene, ako ih usporedimo sa sličnim djelima renesansnoga, klasicističkoga, pa i klasičnoga pjesništva. Razlog je tomu činjenica da je Rogačić dijete svoga vremena i da kao predstavnik pjesničkoga baroka piše u skladu sa zahtjevima suvremenoga pjesništva. Koliko god da je naš autor izvrsno "potkovan" u logici i racionalnom razlaganju (u što se gotovo na svakoj stranici *Eutimije* možemo uvjeriti), koliko god je on učen isusovački teolog, filozof i etičar, što je svojim gojencima krčio naporan put do duševnoga mira, koji je iz njegove perspektive jednakovrijedan kršćanskoj svetosti, toliko se mjestimice pokazuje pjesničkim i vjerskim zanesenjakom koji (katkad ponešto uznosito, ali bez neiskrene afektacije, što se vidi iz biografskih podataka) žudi svoj zanos podijeliti s drugima, djelovati na čitatelja raznorodnošću i zanimljivošću izlaganja, te postići didaktičnu, edukacijsku i pjesničku zadaću poučavajući ga, odgajajući i zabavljajući u isto vrijeme.

[34] Usp.: "Kroz mnoštvo divota, što ih stvara mašta,
pjesnik nas zabavlja iznalazeć svašta,
sve goji, uljepšava, kiti i uveća,
nahodi se svuda usred svježeg cvijeća." Nicolas BOILEAU, *Pjesničko umijeće*, /preveo Mirko Tomasović/, Zagreb, Zora, 1975.., III, 173-176)

Benedikt Rogačić: O DUŠEVNOM MIRU, V., 65., 1 - 162

I kamo sreće da možemo uz dobro znamenje jednako tako
slomiti urođene neprijatelje koji pokreću neprekidne ratove,
kao što je nedavno Leopold, najveći zaštitnik Europe,
kod silovitog Dunava[35] svladao ohole barbare, i svojom ubojnom desnicom
i pobjedničkim oružjem spriječio
da se po svijetu raširi prijetnja nevjernih rogova
tračkog[36] mjeseca. Koji bi se naraštaj
usudio ponadati takvom uresu? Naša radost jedva može vjerovati
samoj sebi; jedina pobjeda jedva može obuhvatiti sreću
koju uživa: još nije potpuno izblijedjela slika krvavoga
vremena u kojemu je Tracija, podvrgnuvši
pod zakrivljeno bojno znakovlje stotinu kraljevstava i stotinu naroda Azije,
izlila strašni Marsov potop i cijeloga Muhameda[37]
na preplašenu Ugarsku. Goleme vode
skrile su se pod oružjem. Već smo mislili, Helado,
da je došao tvoj Kserks[38] i da presahli Lješ[39] i Skamandar[40]
pličaju svladani sušom s istoka. Ni snježni sjevernjak
nije zaustavio barbarski borbeni štropot
i glasni tutanj njegovih četa. Čuo ga je izdaleka otac Pad[41]
kako bući pred bratskim[42] bedemom, čuli su ga golemi
Larij[43] i Tiber[44] čije obale od straha drhtahu,
i mora što oplakuju Italiju[45] s gornje i s donje strane.
I mogao se nekim slučajem, da nije Presveti Otac
lacijskoga grada nepobjedivim zavjetima upravio zvijezde,
mogao se, jao, taj potporanj Austrijskoga Carstva srušiti
pod tolikom silom; mogla se Struma[46], spuštajući se sa sjevernoga vrha,
izliti po hesperijskim poljima,
te spojiti meonski[47] Tiber s Dunavom, i sedam latinskih kula[48]

---

[35] *Ister*, antičko ime za donji Dunav

[36] *Bistonius*, tračk. *Bistonia* je antički naziv za Traciju, a Rogačić Turke naziva Tračanima.

[37] *Me(h)metes*, Muhamed, kao metafora za islam.

[38] HERODOTUS, VII. [Kserks je perzijski (istočnjački!) kralj (vladao 486.-465.) koji je 480. napao Grčku, op. prev.]

[39] *Lissus*, grad u Albaniji na Drimu. Ovdje pliča, naravno, Drim.

[40] *Scamander*, rijeka u Troadi.

[41] *Eridanus*, antičko ime rijeke Pada (Po).

[42] Pridjev kojim je Rogačić opisao bedeme (*germanus*) znači "bratski", ali i "njemački". Imamo, dakle, igru riječima kojom se aludira na turski pohod na Njemačko Carstvo.

[43] *Larius*, Lago di Como, jezero u sjevernoj Italiji.

[44] *Albula*, antičko ime za rijeku Tiber.

[45] *Hesperia*, "zapadna zemlja", jedno od antičkih imena za Italiju.

[46] *Strymo(n)*, antičko ime za rijeku Strumu u Traciji i Makedoniji.

[47] *Maeonius*, etrurski. *Maeonia* je antičko ime za Lidiju, kraj u Maloj Aziji iz kojega su, prema drevnom vjerovanju, Etruščani došli u Italiju. Stoga se to ime rabi i za Etruriju.

[48] *septem Latinae arces*, sedam rimskih brežuljaka.

s pokorenim sjeverom[49].
Nekoć postojaše taj strah, ali sad su se
stvari promijenile, i stanje je bolje: nakon oblaka gledamo
Sunce u punom sjaju. Strah od tog divljeg vihora
otprhnuo je u prazno, a molitve ohologa tiranina rasprsnule su se u vjetar.
Odlukom Nebesa i uz presudu oružja,
pod ratničkim Bečom odlučeno je o sudbini Svijeta.
Bijaše to prevažan sudbinski trenutak: jedna je tvrđava posrednica
rukama odatle prekrila Istok; tu je slomila istočni
Svijet. Pod tim je štitom tvoja sloboda, Europo,
ostala sigurna: pod tom je klisurom,
barbarska zemljo, ostala tvoja nadutost. Tisuću četa,
sav Istok na nogama, silna ratna oprema -
sve ti je to ulijevalo hrabrost. Sve se srušilo: cijelo si
Carstvo pokrenula, da bi cijelo propalo u jednoj bitki.
Zaječaše trube. S jedne strane junak Bavarac[50], **s druge Lotarinžanin**[51]
hitro jure u gusto mnoštvo,
i navaljuju kao nekoć dvostruka munja iz raspuklog etera,
gdje leti oružje, vatra i silni ratni užas.
Pobjeda silovito korača kao saveznik,
a s njome i pravedan Bijes, kao i bujna Hrabrost,
već prokušana dostojnim smrtima. Koji bi te sarmatski Mars,
koji li getski pokolj, o Sobjeski[52], mogao nadvisiti
dok kosiš razbijene čete? O kako si strašan pod oružjem!
Što sve ne mastiš smrću? Orion[53] nije tako silan
kad s Olimpa digne oblačni mač i plaši zvijezde.
Zadaća ti je da se pobijedom proslaviš! Strah od nepobjedivoga imena
dovodi boj do kraja. Uplašeni se daju u bijeg
čim je zasjao visoki vršak i svijetla perjanica
poznate kacige. Nitko nije dočekao strašnu snagu
smrtonosnoga čelika; nitko nije ugledao ognjene munje
iz tvojih očiju. I tebe je, običnoga Sobjeskoga, čini se,
baš onoga dana nadvisio silniji junak
(ili te ojačala neka nova sila s neba,
ili Marsov žar). Jače ti svijetli lice i visoki vrat,
jače ramena što se dižu, a ratnička sjena
dalje se pruža nad poljem. Sve se ispremetalo u strašnoj zbrci:
Izmiješani konjanici i pješaci, odbacivši kojekamo bojno znakovlje,
bez ikakva bojnog reda, slijepo srljaju po ravnicama
i brdima, goneći pred sobom suborce, ne bi uspjeli
nekako izmaći sudbini koja im je za petama... Gotovo je.
Posjekosmo Tračane - nema im nade: odlazite,

[49] *septem Triones* (*septemtriones*), zviježđa Velikog i Malog Medvjeda; sjever.

[50] *Bavarius*, Maksimilijan II. Emanuel, elektor Bavarske, koji je uz Sobjeskoga, kao i elektora Saksonije i još 30 njemačkih princeva došao u pomoć Leopoldu.

[51] *Lotharingius*, Karlo Lotarinški.

[52] *Sobjeschiades*, Jan III. Sobjeski.

[53] *Orion*, mitski lovac, ljubimac Artemidin, nakon smrti pretvoren u zviježđe Kosci što izlazi u studenom kad počinje kišno razdoblje.

sjevernjak vam punom snagom udara u leđa. Eto, tako im se dogodilo.
Ali pobjednik s jednakom žestinom navaljuje na zapanjenoga neprijatelja,
te sad ovdje, sad ondje krvlju zadovoljava junačku desnicu.
Bitka se pretvorila u bijeg i klanje. Posvuda leže razbacane
barbarske čete; u istom potoku teče smiješana
pontska i asirska krv - tu su i oni koje je Don[54] pojio
snježnom vodom i oni koje je peklo žarko afričko sunce.
Toliki narodi skupljeni s raznih strana svijeta,
potekli iz toliko različitih dalekih postojbina,
počivaju na obalama Dunava,
u jednom sramotnom grobu, nagomilani jedni povrh drugih.
Otvori trijumfalna vrata, tarpejska[55] tvrđo
austrijskoga Jupitera (ne prijeti više tebi, zaključanoj i uplašenoj,
drski neprijatelj). Sad možeš kročiti preko visokih
gomila bezbrojnih leševa; sad možeš sigurno stupajući
razgledati barbarski tabor. Zašto veselje oklijeva?
Ne oklijeva! Pobjeda izlijeva radosni grad kroz širom otvorena vrata
u okolicu. Svi imaju istu želju:
vidjeti pred sobom spomene onoga zbog čega su trpjeli strah.
Obilaze, proučavaju mjesta jedni za drugima, naizmjence
zure začuđeni. Ovdje je stajala konjica u bojnom redu:
eno i uzdâ, a ostali su i opršnjaci;
ovaj su dio polja zaposjedale čete janjičara
blistave od oružja; ovdje je bio vezirov
zapovjednički šator urešen bogatim i raskošnim zastorima.
Vidiš li ovaj humak? Odatle su vatreni katapulti
rigali brzu smrt. Vidiš li one otvore u zemlji,
one mračne spilje? Tu je neprijatelj spremao
bedemima paklenu propast. Eno crte odakle je Lotar[56]
prvi navalio na tabor. Evo ovdje je Sobjeski,
probovši Gostara[57], ugrabio stijeg s polumjesecom getskoga[58] tiranina.
Narod odasvud hitro trči na sve strane; cijela poljana
vrije od onih koji se dive radosnim podvizima i njihovih povika.
O dana, dostojna da bude zapisan kao blagdan na neuništivom čeliku!
O, jednoga dana ravna vječnosti! Kakve je pokolje, žalosti,
strah i prijetnje okrenuo od naših glava
na barbarske; nebrojene drzovite pothvate Tračana, klanja
i otimačine, kao i uništenje svijeta i tolika stoljeća,
silno znamenje pobjede vratilo mu je natrag. Jer, kakav slijed je njega otada
odredio novim sudbinama? Koliko su otada barbarske krvi,
tog strašnog ratnog danka, Eufrat i Don
izlili u pobjednički Dunav? Kolike li su utvrde,
zaštićene mjedenim vratima i vodenim opkopima,

---

[54] *Tanais*, antičko ime za rijeku Don u Istočnoj Europi.

[55] *arx Tarpeia*, naziv za Kapitolij, dio Rima.

[56] *Lotharus,* Karlo Lotarinški

[57] *Gostar*, vjerojatno netko od turskih vojskovođa. Možda Rogačić misli na Kara Mustafu koji je, međutim, nastradao kasnije u Beogradu, i to od svojih.

[58] *Geticus*, getski. *Getae* su tračko pleme. Opet se misli na Turke.

došle pod carski jaram? Nisu Budim zaštitile
niti visoke zidine, niti tri jarka,
niti oružje i ljudi što su ga branili. Kao i čvrsta Troja
dobio je svoga Atrida[59] koji ga je mogao osvojiti,
ali većega - Atrida Lotara. Čemu da spominjem tebe, Ostrogone[60],
ili tebe, Biograde[61], slavna po kraljevskim grobovima,
ili Nefelij[62], ili tebe, Osiječe[63], što dugim mostom krotiš Dravu
kad se izlije? Sad u ratu bez znoja pobjedniku
otvaraju svladane gradove - Siget[64] i Jegar[65] -
prije su im bili jako skupi dok su se borili, a sada im donose palmu
iako se odmaraju. Zato je Scipijadu[66] Bojariju[67] dozlogrdilo
Fabijevo čekanje i oklijevalo Gradiv[68], pa razornom silom
i oružjem otvara Zemun[69]. Hrabre borce ništa ne zaustavlja,
ništa nije dovoljno čvrsto i nepristupačno. Pobjednička je sila
poput velikoga vrtloga: kad ga slijepi slučaj upravi
u nekom smjeru niz struju, on se izlijeva iz uzburkane matice,
ruši prepreke, sve što zatekne
skuplja na gomilu, ne poznaje ni obalu ni žal.
I već se taj vrtlog izlijeva iz korita, i ne može ga obuhvatiti
ni Panonija, ni Dacija, ni Mizija - ide se na Traciju,
na bezbožnu Traciju: onamo se željno juri. Prije toga
proširi se ljuti strah, a cijela Stara Planina[70] zatrese se od prestrašenih glasova:
već proriče ona dolazak nepobjedivog Austrijanca,
najboljih četa prokušanih u ratu, željeza i vatre, uništenja
i potpunog zatora. I imala je pravo. Idi, najveći care,
onamo gdje su ti Nebesa poravnala put, kamo te vodi
povoljno znamenje, i budi smion toliko koliko se plaši prestrašeni neprijatelj.
Nastavi navaljivati na svladanoga tiranina pobjedničkim četama
i ubojitim oružjem. Nastavi (pomoćnici su ti bogovi)
u najdalje kutke Azije i u skitska skrovišta
tjerati Muhameda, iščupavši ga potpuno iz Europe.
Takova ti je sudbina dodijeljena; takovu lovoriku slava
dugo goji za tvoje čelo. Ona se već visoko razrasla
u lisnatu šumu; zrela je i hita zasjesti

---

[59] *Atrides*, potomak Atrejev, osobito Agamemnon i Menelaj, zapovjednici vojske koja je osvojila Troju.

[60] *Strigonia*, Ostrogon, mađ. Esztergom, grad na sjeveru Mađarske.

[61] *Alba* (*Carolina*), Stolni Biograd, mađ. Székesfehérvár, grad u centralnoj Mađarskoj, krunidbeno mjesto mađarskih kraljeva.

[62] *Neffelium*, možda je to Donji Miholjac, koji je oslobođen 1685., iste godine kad i Osijek.

[63] *Esechia*, Osijek.

[64] *Sighettum*, *Sigethinum*, Siget, mađ. Szigetvár, grad u južnoj Mađarskoj. Rogačić možda misli na Segedin, odnosno *Szegedinum*, mađ. Szeged, također grad na jugu Mađarske, oslobođen 1686.

[65] *Agria*, Jegar, mađ. Eger, grad u sjeveroistočnoj Mađarskoj.

[66] *Scipiades*, potomak slavne ratničke i konzulske obitelji Scipiona; vrlo hrabar.

[67] *Boiarius*, *Boiarii* predstavnici su nižega plemstva u Poljskoj, pa bi se ovdje mogla iščitati aluzija na Sobjeskoga. Moguće je i da riječ stoji za *Bavarius* (Maksimilijan Bavarski).

[68] *Gradivus*, pridjevak Marsov.

[69] *Taurunum*, antičko ime za Zemun

[70] *Haemus*, antičko ime za Staru planinu - Veliki Balkan.

na toliko hvaljeno uzvišeno čelo.
Sretni su oni kojima su velik pjesnički talent
i Kaliopa[71], prijateljica plemenitoga pjesništva,
dali plesti taj vijenac za pobjednika; oni koji će tebe što spajaš
razdijeljena carstva[72], slavan s dvostrukom krunom, nakon što svladaš
Aziju, obraniš Europu i utišaš ratove,
na pegaskim[73] kolima uznijeti nad razdragane vrhove Pinda[74],
Pinda koji će tada već pripadati Austriji. Ali doista su
dvostruko sretni oni koje sâm svojom silnom moći
i neizmjernom slavom uzdigneš
nad vrhunce smirnejske[75] slave. Moja Muza, svjesna nejakosti mojega daha,
brani mi da pjevam o herojima i da se u svojim pjesmama
odvažim na toliki poduhvat. Zadovoljit ću se da uz malu liru
pripovijedam o unutarnjoj borbi duše sa samom sobom
i o pobjedama koje Krepost skuplja na nevidljivom bojnom polju.

Riassunto:

Benedikt Rogačić (Benedetto Rogaccio, 1646.-1718.), poeta raguseo, scriveva in genere opere teologiche e morali in lingua latina e italiana. Una di queste opere è il poema didattico Euthymia che presenta al lettore i vari modi di raggiungere la tranquillità dell'anima. Per illustrare meglio la sua tesi sull'audacità dell'anima, inserisce nel quinto canto una digressione sulla vittoria dei cristiani nella battaglia contro i Turchi presso Vienna nel 1683. Nell'articolo viene trattata e analizzata la motivazione storica di tale digressione, la sua funzione e il suo inserimento nell'insieme del poema, come anche la sua struttura come testo letterario. È aggiunta all'articolo la traduzione della digressione con testo latino a fronte.

[71] *Calliope*, muza epskoga pjesništva.

[72] Zapadno i Istočno Rimsko Carstvo.

[73] *Pegaseus*, pjesnički; Pegaz je krilati Zeusov konj; pod udarcem njegova kopita izbio je čudesan izvor Hipokrena na kojemu su se nadahnjivali pjesnici.

[74] *Pindus*, gora u Tesaliji posvećena Muzama.

[75] *Smyrnaeus*, Homerov; Homer je, prema jednoj tradiciji, rođen u maloazijskom gradu Smirni.